

3. Киштимська аварія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Киштимська_аварія
4. Кудрявцев В. Н. Правовое поведение : норма и патология / В. Н. Кудрявцев. – М. : Наука, 1982. – С. 105.
5. Кудрявцев В. Н. Преступность и нравы переходного периода / В. Н. Кудрявцев. – М. : Гардарика, 2002. – С. 142–143.
6. Личность преступника. – М. : Юридическая литература, 1975. – С. 154–160.
7. Список країн за площею [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Список_країн_за_площею

УДК 343.82

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАКОННІ ІНТЕРЕСИ ЗАСУДЖЕНИХ

Марисюк К.Б.,
д.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу
Інституту права і психології
Національний університет «Львівська політехніка»

В статті розглянуті питання, пов'язані з одним із елементів правового статусу засуджених, а саме із законними інтересами останніх. Визначені їх поняття та суть. Проаналізовані різноманітні підходи до цього питання. Виділені позитиви і недоліки кожної з позицій. Звернено увагу на необхідність максимальної уніфікації підходів до розуміння поняття законних інтересів засуджених та до суті останніх.

Ключові слова: покарання, статус, правовий статус, засуджений, законні інтереси.

Марисюк К.Б. / К ВОПРОСУ О ЗАКОННЫХ ИНТЕРЕСАХ ОСУЖДЕННЫХ / Институт права и психологии Национального университета «Львовская политехника», Украина

В статье рассмотрены вопросы, связанные с одним из элементов правового статуса осужденных, а именно с их законными интересами. Определены их понятие и сущность. Проанализированы различные подходы к этому вопросу. Определены положительные и отрицательные моменты каждого из них. Обращено внимание на необходимости максимальной унификации подходов к пониманию понятия законных интересов осужденных и их сущности.

Ключевые слова: наказание, статус, правовой статус, осужденный, законные интересы.

Marysuk K.B. / TO THE QUESTION OF LEGAL INTERESTS OF CONVICT / Institute of Law and Psychology of National University «Lviv Polytechnic», Ukraine

Legal interests of convict are similar to the equitable rights, but is not identical with the last. An equitable right envisages the possibility of convict envisaged in a law freely to use the social blessing, that is provided by the legal duty of other subjects of criminally-executive legal relationships. Legal interest shows a soba potential possibility of convict to own social blessing, that will be realized at implementation to convict of certain actual terms, a concrete legal duty does not resist her. Administration of organs and establishments of implementation of punishments and other subjects of criminally-executive legal relationships here in most cases carry out the estimation of behaviour of convict (implementation of regime requirements, attitude is toward labour, studies). Legal interest shows a soba a legal stimulus and is a legal motive to behaviour of convict. Such behaviour creates to the persons that depart criminal punishments, favourable terms for realization of own necessities and interests. Only at presence of good behaviour of convict legal interests sent to the receipt of encouragements or privileges can be realized.

The value of legal interests of convict consists in that their realization, from one side, assists the correction of convict, them, on the other side, creates further social adaptation for administration of establishment possibility of the differentiated application of measures of correctional influence.

Key words: punishment, code, legal status, status, legal interests.

У зв'язку з прагненням України до євроінтеграції надзвичайно важливим стає приведення до європейських стандартів не лише економічних чи соціальних показників, а й удосконалення значної кількості інститутів чи не всіх галузей вітчизняного права. Повною мірою це можна віднести й до кримінально-виконавчого права України.

Очевидним можна вважати те, що одночасне вироблення якихось абсолютно нових для вітчизняного правового поля приписів чи положень навряд чи зможе повною мірою вирішити поставлене завдання, та й не має жодної гарантії, що згадані зміни повною мірою зможуть адаптуватися до уже чинних наукових положень, а також одночасно позитивно сприймуться суспільством. Саме тому надзвичайного значення набуває аналіз різноманітних наукових підходів до найбільш проблемних та резонансних проблем, однією з яких повною мірою можна вважати правовий статус засуджених, що дасть можливість вироблення максимально зважених положень у цій сфері. На вивчення одного з його елементів, а саме – законних інтересів засуджених, і орієнтована запропонована стаття.

Питанням правового статусу засуджених загалом та законних інтересів засуджених зокрема, присвячували свої праці доволі багато науковців, наприклад, А. Брілліантов, Т. Денисова, В. Малінін, А. Міхлін, Ю. Чеботарьова, проте до сьогодні так і не вдалося виробити уніфікованого підходу до цього питання.

Незважаючи на актуальність досліджуваних у науковій статті питань, до цього часу не вироблено єдиного чи хоча б значною мірою уніфікованого підходу до розуміння поняття та суті законних інтересів засуджених. Саме на вирішення згаданої проблеми й спрямована ця публікація.

Розуміючи, що в межах однієї короткої публікації повно і безпечливо вирішити настільки глобальні проблеми фактично неможливо, спробуємо з'ясувати хоча б деякі з них, зробивши ще один крок до подальших наукових розвідок у цьому напрямку.

Метою статті є аналіз різноманітних підходів до розуміння поняття та суті законних інтересів засуджених, а також висловлення пропозицій щодо можливості уніфікації розуміння останніх.

На думку О. Брілліантова та С. Курганова, законний інтерес засудженого – це дозволене (передбачене в законі) прагнення засудженого до вчинення будь-якого діяння або володіння якимось матеріальним або духовним благом [1, с. 91-92].

Т. Денисова вважає, що під законним інтересом засудженого потрібно розуміти закріплені в правових нормах конкретні дії і прагнення засудженого до володіння тими чи іншими благами, які задовольняються, як правило, за результатом оцінки адміністрацією установи виконання покарання, посадовими особами органів виконання покарання, прокуратурою, судом поведінки засудженого під час відбування покарання [2, с. 48].

В. Малінін та Л. Смірнов стверджують, що законні інтереси засуджених – це закріплені в правових нормах можливості для засуджених до володіння тими чи іншими благами, задоволення яких пов'язане, як правило, з оцінкою посадовими особами органів виконання покарань, прокуратури, судом особи і поведінки засуджених під час відбування покарання [3, с. 117-118].

А. Міхлін вважає, що законні інтереси засуджених – це закріплені в нормах права прагнення засудженого до користування конкретними соціальними благами, які задовольняються, як правило, в результаті об'єктивної оцінки його поведінки адміністрацією органів та установ виконання покарань, прокуратурою, судом [4, с. 91].

На думку Ю. Чеботарьової, законні інтереси засуджених – це закріплені в законі прагнення (бажання) засуджених до позбавлення волі до володіння конкретними особистими благами, зміни свого правового статусу, які задовольняються в процесі їх об'єктивної оцінки відповідними органами і організаціями [5, с. 12].

О. Лисодєд зазначає, що під законними інтересами засуджених у теорії кримінально-виконавчого права розуміються їх прагнення, закріплені в правових нормах конкретної дії щодо володіння тими чи іншими благами, що задовольняються, як правило, за результатами оцінки поведінки засуджених посадовими особами органів виконання покарань чи адміністрацією установи виконання покарань, прокуратурою, судом тощо [6, с. 34].

Можливість володіння цим благом залежить від дій самого засудженого або настання якихось подій (тобто, юридичних фактів), а також дій уповноважених посадових осіб (органів), тобто ця можливість прямо пов'язується з певними умовами [1, с. 92].

Законні інтереси засуджених є подібними до суб'єктивних прав, але не є ідентичними з останніми. Суб'єктивне право передбачає закріплену в законі можливість засудженого вільно користуватись соціальним благом, яка забезпечується юридичним обов'язком інших суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин. Законний же інтерес являє собою потенційну можливість засудженого володіти якимось соціальним благом, яка реалізується при виконанні засудженим певних фактичних умов, і їй не протистоїть конкретний юридичний обов'язок. Адміністрація органів і установ виконання покарань та інші суб'єкти кримінально-виконавчих правовідносин тут у більшості випадків здійснюють оцінку поведінки засудженого (виконання режимних вимог, ставлення до праці, навчання). Законний інтерес являє собою правовий стимул і є правовою спонукую до законослухняної поведінки засудженого. Така поведінка створює особам, які відбувають кримінальні покарання, сприятливі умови для здійснення власних потреб і інтересів. Лише за наявності правомірної поведінки засудженого можуть бути реалізовані законні інтереси, спрямовані на отримання заохочень або пільг.

Виділення законних інтересів засуджених у якості самостійного елементу їх правового статусу досі залишається доволі дискусійним серед науковців. Так, наприклад, В. Малінін та Л. Смірнов стверджують, що, на їх погляд, законні інтереси є лише додатковим елементом правового статусу особи. Їх можна вважати передумовами правового статусу засуджених. Вони прямо не виділені у юридичних правах і обов'язках, хоча мають багато спільного, але не аналогічні з ними [3, с. 117].

Варто зазначити, що законний інтерес як елемент правового статусу засудженого у радянському виправно-трудовому праві не виділявся [1, с. 92]. Так, наприклад, В. Селіверстов наголошував, що формальна сторона законних інтересів характеризується обов'язковим закріпленням їх у нормативних актах у виді конкретних юридичних формул і, як правило, вони в них містяться у формі прав або обов'язків адміністрації установи виконання покарання чи права суду [7, с. 96].

Вторять їм і сучасні дослідники. Наприклад, В. Князев зазначає, що законні інтереси навряд чи доцільно виділяти як самостійний елемент правового статусу особи. Інтерес передує правам та обов'язкам незалежно від того, дістає він пряме закріплення в законодавстві чи просто підлягає правовому захисту з боку держави [8, с. 30].

Не згадує окремо про законні інтереси засуджених й Особлива частина КВК України 2003 року, і їй потрібно виокремлювати з положень статей, які регулюють порядок та умови виконання того чи іншого виду покарання [6, с. 35].

Реалізація законного інтересу, на думку О. Брілліантова та С. Курганова, передбачає, що: 1) у засудженого має місце прагнення до володіння благом (він виявляє бажання, звертається з клопотанням та ін.); 2) засуджений вчинив якісь дії або настали якісь події, які реалізують цю можливість [1, с. 92].

Дещо ширше дивиться на це питання О. Лисодєд, пишучи, що зміст законного інтересу традиційно включає три елементи: 1) прагнення отримати передбачене законом матеріальне чи духовне соціальне благо (отримання додаткових посилок чи передач, короткострокових чи тривалих побачень тощо). Такі блага вказуються у правових нормах як мета, для досягнення якої необхідні відповідні юридичні факти й позитивна оцінка поведінки засудженого суб'єктами чи учасниками кримінально-виконавчих відносин; 2) можливість клопотати перед посадовими особами органів виконання покарань чи адміністрацією установ виконання покарань, прокуратурою, судом про їх відповідні дії щодо реалізації законних інтересів; 3) можливість звертатися до компетентних органів за захистом законних інтересів. Таке звернення не тягне автоматичного задоволення клопотання, проте означає, що законні інтереси, як і суб'єктивні права, гарантуються державою [6, с. 34-35].

Варто підкреслити, що на законні інтереси не поширюється правило, згідно якого кожному засудженому гарантується державний захист його прав та свобод. Відтак, засуджений (або його законний представник) не може вимагати умовно-дострокового звільнення від подальшого відбування покарання, а може лише клопотати про це [1, с. 92].

Законні інтереси засуджених можуть бути класифіковані за різними підставами. Так, наприклад, їх можна поділити на загальні (наприклад, отримання освіти) та спеціальні (наприклад, отримання посилок) законні інтереси [1, с. 93].

Чи не найбільш значимим можна вважати поділ законних інтересів засуджених за їх соціально-політичним призначенням. За цим критерієм прийнято виокремлювати: 1) спрямовані на отримання заохочень (наприклад, передбачених для різних категорій засуджених у ст. 46, 54, 67, 81, 130 КВК України); 2) спрямовані на отримання пільг (наприклад, ч. 2 ст. 108, ч. 3 ст. 112 КВК України); 3) спрямовані на отримання благ, які за своєю суттю не є для засудженого ані заохоченнями, ані пільгами. В одних випадках вони закріплені в законодавстві у виді законного інтересу з використанням формулювань типу «як правило», «як виняток», «за наявності можливості» та ін. (наприклад, ч. 1 ст. 50 КВК України).

В деяких випадках законні інтереси закріплюються у законодавстві у вигляді суб'єктивних прав, але в силу слабкості гарантій не реалізуються в повному обсязі. Це, приміром, право осіб, засуджених до позбавлення волі, на нормальне матеріально-побутове забезпечення і працевлаштування, яке внаслідок соціально-економічних умов у державі на сьогодні не може бути гарантоване як суб'єктивне право і становить законний інтерес засудженого [6, с. 35].

Виділяють також законні інтереси, реалізація яких суттєво змінює правове становище засудженого (наприклад, переведення у колонію з більш м'якими умовами триман-

ня) та законні інтереси, реалізація яких правове становище засудженого суттєво не змінює (наприклад, навчання у ВУЗі) [1, с. 93].

Законні інтереси можна розрізнити й за підставами їх реалізації. Можливість реалізації одних інтересів пов'язується з поведінкою засудженого і його оцінкою (позитивною) з боку адміністрації. Це, як правило, інтереси, спрямовані на отримання заохочення (наприклад, отримання додаткових посилок і бандеролей, переведення у колонію з більш м'якими умовами тримання). Реалізація інших інтересів пов'язана не з поведінкою засудженого (діями), а з виникненням обставин (подій), які мають правове значення (наприклад, відстрочка виконання покарання вагітним жінкам, короткотерміновий виїзд за межі колонії у зв'язку з винятковими особистими обставинами). Реалізація ще однієї групи законних інтересів залежить не від поведінки засудженого або від виняткових обставин, а від наявності реальних можливостей в цій установі (на-

приклад, чи існує фактична можливість надати засудженому роботу у колонії відповідно до його спеціальності та кваліфікації) [1, с. 93].

Значення законних інтересів засуджених полягає в тому, що їх реалізація, з одного боку, сприяє виправленню засуджених, їх подальшій соціальній адаптації, з іншого боку, створює для адміністрації установи можливість диференційованого застосування заходів виправного впливу [1, с. 93].

Підсумовуючи, можна констатувати, що до остаточної уніфікації підходів до поняття та суті законних інтересів засуджених ще надзвичайно далеко, проте продовжувати цю діяльність у майбутньому важливо, оскільки лише таким шляхом можливим стає вдосконалення базових засад правового статусу засуджених та й кримінально-виконавчого права загалом, що, безсумнівно, сприятиме процесам ресоціалізації і виправлення засуджених, та адаптації їх до соціуму після завершення відбування останніми покарань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бриллиантов А. В. Уголовно-исполнительное право Российской Федерации : учебник / Александр Владимирович Бриллиантов, Сергей Иванович Курганов. – М. : ТК Велби, Издательство Проспект, 2007. – 344 с.
2. Кримінально-виконавче право України : Навчальний посібник / За ред. Т. А. Денисової. – К. : Істина, 2008. – 400 с.
3. Малинин В. Уголовно-исполнительное право : Учебник для юридических вузов и факультетов / В. Малинин, Л. Смирнов – М. : Межрегиональный институт экономики и права, Юридическая фирма «Контракт», ООО «Волтерс Клувер», 2009. – 310 с.
4. Уголовно-исполнительное право : учебник для вузов / Отв. ред. А. Михлин. – М. : Высшее образование, 2008. – 422 с.
5. Чеботарьова Ю. Правовий статус засуджених до позбавлення волі : автореф. дис.... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. : 12.00.08 «кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право» / Юлія Анатоліївна Чеботарьова. – Х. : Національний університет внутрішніх справ, 2005. – 22 с.
6. Науково-практичний коментар кримінально-виконавчого кодексу України / А. П. Гель, О. Г. Колб, В. О. Корчинський [та ін.] ; за заг. ред. А. Х. Степанюка. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 496 с.
7. Селиверстов В. И. Теоретические проблемы правового положения лиц, отбывающих наказание : монография / Вячеслав Иванович Селиверстов. – М. : Академия МВД РФ, 1992. – 150 с.
8. Князев В. Поняття та елементи конституційного статусу людини і громадянина в Україні / В. Князев // Право України. – 1998. – № 12. – С. 29–31.